

UOT 398.91

ZƏLİMXAN YAQUBUN ƏSƏRLƏRİNDƏ ATALAR SÖZLƏRİ VƏ MƏSƏLLƏR

İBAYEV NEMƏT ALIŞ oğlu

Sumqayıt Dövlət Universiteti, baş müəllim, fil.f.d.

nemetibayev@gmail.com

Açar sözlər: Zəlimxan Yaqub, atalar sözü, məsəllər, folklor, poetiklik

Məlumdur ki, xalq ədəbiyyatı milli ədəbiyyatımız üçün hər zaman zəngin bədii qaynaq olmuş və ədəbi əsərlərin yaranmasında müstəsna rol oynamışdır. Hər bir xalqın, hər bir millətin özünəməxsus milli dəyərləri vardır ki, bu dəyərlər də bir xalqı digər xalqlardan ayıran önəmli amillərdəndir. Bunların yaranmasında coğrafi məkanla yanaşı, xalqın mifoloji təfəkkürü və folkloru da mühüm rol oynayır. Tədqiqatçılar göstərir ki, bir xalqı öyrənmək üçün hər şeydən əvvəl həmin xalqın folklorunu dərinlən öyrənmək lazımdır. Beləliklə, xalqın illər boyu formalaşan milli dəyərlərini, adət-ənənələrini, yaşayış tərzini aydın bir şəkildə onun folklorunda görə bilirik.

Azərbaycan dünyanın ən zəngin folklor mədəniyyətinə malik ölkələrindən biridir. Milli ədəbiyyatımızın qaynağında məhz zəngin və dərin məzmunlu Azərbaycan folkloru durmaqdadır. Mifoloji-bədii dünyagörüşün izləri folklorlarda və klassik ədəbiyyatda indi də özünü büruzə verməkdədir.

Milli ədəbiyyatımızda folklorun ilkin nümunələri əmək nəğmələri, bayatılar sayılırsa, daha sonra nağıllar, lətifələr, atalar sözləri və zərbi-məsəllər, əfsanə və dastanlarla davam edir. Bütün bunlar oxucuda istər nağıllar və dastanlar, istərsə də atalar sözləri və məsəllərə marağı artırmaqla yanaşı, təfəkkür tərzinin inkişafı üçün də əlverişli zəmin yaradır.

Görkəmli şairimiz Zəlimxan Yaqubun yaradıcılığı bu baxımdan diqqəti cəlb edir. Ədibin yaradıcılığını dərinlən idrak etmək üçün çağdaş poeziyamızla yanaşı, folklorumuzu, xüsusilə də aşıq yaradıcılığını mənimsəmək lazımdır. Çünki o elə uşaqlığından aşıq mühitində böyümüş, görkəmli el şairləri və məşhur aşıqların yaradıcılığından bəhrələnmişdir.

Folklor ənənələrimizi, qan yaddaşımız olan saz sənətini onun qədər dərinlən bilən, aşıq yaradıcılığını onun kimi mükəmməl mənimsəmiş başqa bir çağdaş dövr şairimizi misal göstərmək çətindir. “Saz” poemasında ədəbiyyat tariximizdə ilk dəfədir ki, sazın ilahi mənşəyi barədə belə epik vüsətlə bəhs edilir. Poema saz havalarını canlı orqanizm, tərcümeyi-halı olan varlıqlar kimi şərh edir:

*Təklənib, qəmlənib yalqız olanda,
Çiçəyim saralıb gülüm solanda,
Qəlbim kövrələndə, gözüm dolanda
Sazdı ümid yerim, pənahım mənim. [1, s.1, 184-185]*

Və ya:

*Danış, telli sazım, sənindi meydan,
Olannan, keçənnən bir söhbət eylə!
Lələ gədəklərdə yalqız qalmısan,
Kərəmi xatırla, kərəmət eylə! [1, s.1, 189]*

Qeyd etdiyimiz kimi, Z.Yaqubun yaradıcılığı folklorla söykənir, ondan mənəvi qida alır. Belə ki, ədib əsərlərində folklorun aparıcı janrlarından olan atalar sözləri və məsəllərdən məharətlə istifadə edərək milli koloriti gücləndirir. Əsərlərində atalar sözləri və məsəlləri ümumi mətnlərlə poetik vəhdətdə saxlayaraq bədiiyin gücünü artırır. Şair xalq arasında çox istifadə edilən “Dövlət quşu başına qonub [4]” məsəlini “Borçalıda qalan izlər” əsərində poetik formada belə ifadə edir:

*O ağır yerışı, o dağ duruşu
Görənin heyrətdən baxışı dondu.
Gəzdi göy üzündə bir dövlət quşu,
Faxralı kəndinin çiyinə qondu. [2, s.2, 237]*

“El məhəbbəti dağdan güc alar [4]” və “El gözündə ucalmaq” məsəllərini, Qoşqar dağ adını – oronimi də əlavə edərək poetiklik yaratmışdır:

*Dağlardan güc alan el məhəbbəti
Dünyanı başına yığa bilərmiş.
Nələrə qadirmiş eşqin qüdrəti
Bir mahal bir kəndə sığa bilərmiş! [2, c.2, 238]*

*Bir insan ki təbiətdən güc alıb,
Təbi dönüb bu dağların selinə.
El gözündə Qoşqar kimi ucalıb
Dərdi niyə gətirirdi dilinə? [2, s.2, 242]*

Və yaxud “Qəlbi dağa döndü” məsəlini o daha da poetikləşdirərək gözəl bir bədii lövhə yaratmışdır:

*Hörmət ilə şair qalxdı ayağa,
Salam aldı, salam verdi dostuna.
Qəlbi döndü min çeşməli bir dağa,
Elə bil ki, nur ələndi üstünə. [2, s.2, 243]*

“Göyçə dərdi” əsərində Z.Yaqub insanlığı alçaldan təqib-təzyiqə qarşı üsyan qaldırır, köləliyi pisləyir, bu mənəvi eybəcərliyə qarşı barışmazlıq hissi aşılıyır. Bu əsərdəki səfərbərlik ruhu, vətəndaşlıq harayı, didərginlik ağrısı, vətəndə vətənsizlik dərdi atalar sözləri və məsəllərdən istifadə etməklə təsirli vasitəyə çevrilmişdir:

*Bu ahdan, bu ağrıdan
Sarsılmazmı zirvələr, yıxılmazmı qayalar?!
Adı qaçqın olanlar
Danışır yana-yana zülmünü, sitəmini.
Sakit dinləmək olmur
Elindən ayrılanın həsrətini, qəmini.
O zamandan özümə gələ bilmirəm qəti,
Sinəmə dağlar çəkib bir qaçqının söhbəti. [2, s.2, 254]*

Bu şeir parçasında “dağ çəkmək” idiomu poetik formada mükəmməl ifadə olunmuşdur.

*Ürəyini zaman-zaman
Sıxar qəmlər, didər kinlər.
Qisas qalmaz qiyamətə,
Fürsət gəzər didərginlər! [2, s.2, 254]*

Qeyd etdiyimiz bu şeirdə “Qisas qiyamətə qalmaz” zərbi məsəlindən ustalıqla istifadə etməklə, düşməndən yaxın zamanlarda qisasın alınacağını deyir.

*Danış deyirsən, oğul,
Pozdurur pərənim, elimdən nə danışım?
Nə danışsam ağırdı,
Nə danışsam ölümdü, ölümdən nə danışım?
İçim məni yandırır,
Görən yoxdu tüstümü, çölümdən nə danışım? [2, s.2, 277]*

Və ya:

*Az özünü darıxdır, az qəlbini əz daha,
Sazla gəzdüyün yeri xəyalınla gəz daha.
Yüz fikir bircə borcu ödəyə bilməz daha,
Bu elə nisgildi ki, bitməz, Aşıq Müseyib! [2, s.2, 279]*

Gördüyümüz kimi, bu misralarda “İçərim özümü yandırır, çölüm özgəni”, “Yüz fikir bir borcu ödəməz [4]” məsəllərindən bədii formada ustalıqla istifadə etmişdir.

“Göyçə dərdi” əsərində Zəlimxan Yaqub “Suda boğulan saman çöpündən yapışar [5]” atalar məsəlindən poetik formada istifadə etmişdir.

*Odda yanar, suda batar, sel aparar,
İnsan saman çöpünə də əl aparar,
Bərəkəti dolu döyər, yel aparar,
Doğma yurddan birdəfəlik ayrılarda!* [2, s.2, 272]

Beləliklə, əsərlərindən göründüyü kimi, Z.Yaqub xalq ədəbiyyatı örnəklərini hər zaman prioritet sayan şairlərimizdəndir. Şairin əsərləri mövzu və problematika baxımından müxtəlif olsa da, hamısı bir ideyaya, bir istiqamətə yönəlmişdir. Bu əsərlərdə bütün oxucuları düşünməyə vadar edən problemlərə toxunulmuşdur. Belə ki, bu əsərlərdə mənəvi-əxlaqi tərbiyə məsələləri, zəhmətkeşlik, vətəndaşlıq, vətən sevgisi kimi məsələlər atalar sözləri və məsəllər fonunda öz bədii əksini tapmışdır.

Məqalə Zəlimxan Yaqubun əsərlərində atalar sözləri və məsəllərin öyrənilməsi baxımından elmi əhəmiyyət kəsb edir. Məqalədə Zəlimxan Yaqubun folklorun aparıcı janrlarından olan atalar sözləri və məsəllərdən məharətlə istifadə edərək poetikliyin gücünü artırması faktlarla göstərilir.

Praktik baxımdan Zəlimxan Yaqubun əsərlərində atalar sözləri və məsəllərin öyrənilməsinin əhəmiyyəti vardır. Məqalədəki atalar sözləri və məsəllər oxucuda marağı artırmaqla yanaşı, təfəkkür tərzinin inkişafına da kömək edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Zəlimxan Yaqub. Seçilmiş əsərləri: 2 cildə, I c. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 248 s.
2. Zəlimxan Yaqub. Seçilmiş əsərləri: 2 cildə, II c. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 288 s.
3. Zəlimxan Yaqub. Özün basdırdığın ağaca söykən: 2 cildə, I c. Bakı: Şərq-Qərb, 2010, 284 s.
4. www.testbook.az
5. www.wikiquote.org Azərbaycan atalar sözləri

РЕЗЮМЕ

ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ В ТВОРЧЕСТВЕ ЗАЛИМХАНА ЯГУБА

Ибаев Н.А.

Ключевые слова: *Залимхан Ягуб, пословицы, поговорки, фольклор, поэтичность*

В статье исследуются пословицы и поговорки в творчестве Залимхана Ягуба. Мастерски используя их в качестве заголовков для своих текстов «Поймать птицу счастья», «Народная любовь – великая сила», «Возвыситься в глазах народа», «Возмездие – не за горами», «Утопающий хватается за соломинку», поэт создает особый поэтический мир образов.

SUMMARY

PROVERBS AND SAYINGS IN THE WORKS OF ZELIMKHAN YAQUB

Ibayev N.A.

Key words: *Zelimkhan Yaqub, proverb, sayings, folklore, poeticism*

Proverbs and sayings in the works of Zelimkhan Yaqub were researched in the article. The poeticism was indicated in the article which was created by Zelimkhan Yaqub by using sayings and proverbs like “Catch the bird of happiness”, “People's love is a big power”, “Soar in the eyes of people”, “Revenge will not stay till doomsday”, “A drowning man catches at a straw” etc.

Daxilolma tarixi: İlkin variant 04.07.2018
Son variant 17.12.2018